

KORUNAN ALAN YÖNETİMİNİN GENEL ESASLARI İLE ÜLKEMİZDEKİ VE BOLU YÖRESİNDEKİ KORUNAN ALANLARIN BİR DEĞERLENDİRMESİ

Y.Doç.Dr. Yatçın KUVAN¹⁾

Kısa Özet

Bu çalışmada, korunan alanlarla ilgili dünyadaki gelişmeler ve genel esasların ortaya konması ve bunlarla ilişkili olarak ülkemizdeki ve Bolu Yöresindeki korunan alanlar için değerlendirme ve önerilerin yapılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada sırasıyla, korunan alanların sınıflandırılması ve küresel düzeydeki durumu; korunan alanlarda yönetim amaçları ve topluma sunulan yararlar; korunan alanlar- arazi kullanımı ve sistem planlaması ilişkisi; ülkemizdeki korunan alanların durumu ve Bolu Yöresindeki korunan alanlar gibi konular ele alınarak incelenmiştir. Çalışmanın sonunda, uluslararası gelişmeler ve genel esaslar ışığında ülkemizdeki ve Bolu Yöresindeki korunan alanlar değerlendirilerek öneriler geliştirilmiştir.

1.GİRİŞ

Korunan alanlar, biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların sürekliliğini ve korunmasını sağlamak amacıyla kurulan, yasalarla ve diğer etkili araçlarla yönetilen kara ve deniz parçalarıdır. (IUCN, 1994). Bu alanlar; doğa koruma amacı taşımaları yanında, bu amaçla ters düşmeyecek insan kullanımlarına yönelik işlevler de üstlenerek ekolojik, toplumsal ve ekonomik açıdan bir çok yararlar üretmektedirler.

Biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli araçlardan biri olarak kabul edilen korunan alanlara yönelik çalışmalar yüzyılı aşkın bir süredir devam etmekte ve son yıllarda artan çevresel hareketlerle birlikte giderek daha fazla ilgi görmektedir. Bu ilgi artışı korunan alanların dünya ölçeğinde sayı ve alanının artması ve her ülkenin kendine özgü ulusal korunan alan sistemini geliştirmesi gibi önemli sonuçlar doğurmuştur.

Dünya Koruma Denetim Merkezi (WCMC) 'nin verilerine göre bugün dünyada, sayıları 30.350' yi bulan ve yeryüzünün toprak yüzeyiyle kaplı kısmının yaklaşık %8,83' ünü kaplayan korunan alan vardır. Bu alanlar içinde yukarıda verilen Dünya Koruma Birliği (IUCN) tanımına göre korunan alan olarak değerlendirilen 12.754 alan vardır. Korunan alanların yaklaşık 2/3' ü son 30 yıl içinde kurulmuştur (IUCN 1998).

¹⁾ İ.Ü.Orman Fakültesi, Ormanlık Politikası ve Yönetimi Anabilim Dalı

Korunan alanlar; arazi kullanım planlaması ve ulusal koruma ve kalkınma politikalarıyla yakından ilişkili olup, biyolojik çeşitliliğin korunması yanında kaynak niteliklerine uygun olarak sosyo-ekonomik gereksinimlerin karşılanması işleviyle sürdürülebilirliğin sağlanması açısından da yaşamsal öneme sahiptir. Bu kapsamda, korunan alan yönetimindeki etkinliklerin doğa koruma amacının gerçekleştirilmesine ve sürdürülebilir insan kullanımlarının yönetimine yönelik olmak üzere iki temel alanda toplandığı söylenebilir.

2. KORUNAN ALANLARIN SINIFLANDIRILMASI VE KÜRESEL DÜZEYDEKİ DURUMU

Yönetim amaçlarına göre VI alandan oluşan, korunan alan yönetim sınıflarının oluşturduğu sistem IUCN (1998), tarafından aşağıdaki biçimde düzenlenmiştir.

- I. Mutlak Doğa Rezervleri/Yabanıl alanlar: Bilimsel araştırmalar ya da yabanıl alanların korunması amacıyla yönetilen alanlardır.
- I.a Mutlak Doğa Rezervleri: İlgi çekici ya da seçkin ekosistemleri, jeolojik ve fizyolojik özelliği olan yerler ve türleri içinde bulunduran, bilimsel araştırmalar ya da çevresel denetim amacıyla yönetilen alanlardır.
- I.b Yabanıl Alanlar: Doğal özellikler ve etkilerin olduğu gibi korunduğu, insan etkisiyle değiştilmemiş ya da çok az değişikliğe uğramış, doğal şartların sürdürüldüğü alanlardır.
- II. Ulusal Parklar: a) şimdiki ve gelecek kuşaklar için bir ya da daha fazla ekosistemden oluşan ekolojik bütünlüğünün korunması, b) insan işgali ve uygunsuz kullanımların ortadan kaldırılması, c) çevresel ve kültürel açıdan duyarlı, ruhsal, bilimsel, eğitimsel ve rekreasyonel olanaklar sağlamak gibi amaçlar için ayrılan alanlardır.
- III. Doğal Anıtlar: Tek ya da az olması, temsil niteliği, estetik özellikleri ya da kültürel önemi nedeniyle tek ya da daha fazla obje ya da yerleri içeren, ilgi çekici alanlardır.
- IV. Habitat/Türler İçin Yönetilen Alanlar: Habitatların korunması ya da belirli türlerin gereksinimlerinin karşılanarak korunması için aktif bir şekilde yönetilen alanlardır.
- V. Peyzaj Koruma Alanları: İnsan-doğa ilişkilerinin uzun süren etkileşimlerinin, alanın estetik, ekolojik, kültürel değerleri ve biyolojik çeşitliliği ile birlikte yansıtıldığı alanlardır.
- VI. Yönetilen Kaynak Koruma Alanları: Toplum gereksinimlerinin karşılanması için ürün ve hizmetlerin sürekli üretimi ve uzun dönemde biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla yönetilen, değişikliğe uğramış doğal sistemleri içeren alanlardır.

Bu sınıflar arasındaki temel ayırım noktası, yönetim amaçları ve bunlara bağlı olarak insan kullanımlarının dereceleridir. I. Sınıftan V. Sınıfa doğru gidildikçe sırasıyla kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik amaçlar artmakta, buna karşın V. Sınıftan I. sınıfa doğru gidildikçe tür, ekosistemler ve genetik çeşitliliğin, doğal süreçlerin korunması ve bilimsel araştırma gibi amaçlar ağırlık kazanmaktadır. VI. Sınıf bu açıdan III. ve IV. sınıflar arasında kalmaktadır. Örneğin, mutlak doğa rezervlerinde eğitim ve bilimsel araştırmalar dışında insan kullanımlarına izin verilmezken, yönetilen kaynak koruma alanları, peyzaj koruma alanları ve ulusal parklar gibi alanlarda doğa koruma amacıyla çelişmeme koşuluyla, rekreasyon ve turizm, tarım, balıkçılık vb, gibi kullanımlara yer verilebilmektedir.

İlki 1962 sonuncusu 1998 yılında olmak üzere 12 kez yayınlanan Birleşmiş Milletler Korunan Alanlar Listesi (BMKAL), IUCN'e bağlı Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA) ve WCMC tarafından ortaklaşa hazırlanmaktadır. BMKAL'nin amacı IUCN yönetim sınıfları sistemine göre sınıflandırılan korunan alanların tek ve tanımlayıcı bir listesini sağlamak ve küresel düzeyde korunan alanların durumuyla ilgili bilgileri bütün dünya ülkelerine sunmaktır.

BMKAL'ne bir korunan alanın dahil edilebilmesi için iki kriter bulunmaktadır. Bunlar Giriş bölümünde verdiğimiz korunan alan tanımını ifade eden "tanım kriteri" , diğeri ise "alan kriteri" dir. Alan kriterine göre , kıyı ya da tamamı korunan 100 hektarlık adalar hariç tutulmak üzere, sadece 1000 hektar büyüklüğündeki alanlar BMKAL'ne alınmaktadır. Alan kriteri, kaynak bütünlüğünün sağlanması, türlerin yok olmasının önlenmesi, biyolojik çeşitliliği temsil eden çeşitli örneklerin temsil yüzdesinin artırılması açısından önem taşımaktadır.

1998 yılında yayınlanan 1997 BMKAL, yukarıda sıralanan ve ulusal korunan alanlar olarak bilinen VI yönetim sınıfından oluşmakta, Ramsar Anlaşmasına göre korunan sulak alanlar ile doğal/tarihsel dünya miras alanları ve biyosfer rezervler uluslararası korunan alanlar listesinde yer almaktadır. Bir ulusal parkın dünya miras alanları listesine dahil edilmesi örneğinde olduğu gibi, bir korunan alan hem ulusal hem de uluslararası listede bulunabilmektedir. Ayrıca , BMKAL 1979 Avrupa Komisyonu Kuşlar Talimatı'na göre özel koruma statüsüne kavuşturulmuş alanları da içermektedir.

Bugün dünyada korunan alanlar için ülkelerin ulusal kanunlarında yer alan 1388 farklı terimin kullanıldığı bilinmektedir (GREEN/PAINE 1997). Bazı ülkelerdeki korunan alanlar kaynak nitelikleri ve yönetim amaçları aynı olmasına rağmen farklı terimlerle isimlendirilebilmektedir. Örneğin, Yeni Zelanda'da ekolojik alanlar, Sri Lanka'da mutlak doğa rezervleri, Kanada'da ekolojik rezervler, Fransa'da biyolojik rezervler, Türkiye'deki doğayı koruma alanları, Çek Cumhuriyeti'nde ulusal doğa rezervlerinin tümü mutlak bir şekilde korunan alanlardır ve esas olarak bilimsel araştırma ve doğal süreçlerin korunması amacıyla yönetilirler. Benzer şekilde, Türkiye'deki bazı doğa parkları BMKAL'nde, esas olarak peyzaj koruma ve rekreasyon amacıyla yönetilen peyzaj koruma alanları listesine dahil edilmiştir.

Bazen de tersi bir durum söz konusu olabilir ve aynı terim farklı ülkelerde farklı özellikler ve farklı yönetim amaçlarını ifade edebilir. Örneğin dünyadaki ilk ulusal park olan Yellowstone Ulusal Parkı 1872 yılında geniş bir kesimin yararılandığı bir halk parkı olarak kurulmuş iken, Amerika , Afrika, Güneydoğu Asya, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki ulusal parklar çok büyük doğal alanları içermekte,Türkiye'den bazı alanların da dahil olduğu Avrupa'daki bir kısım ulusal park ise, yüzyıllardır süren insan- doğa ilişkilerini yansıtan peyzaj örneklerinden ve doğal/kültürel değerlerden oluşmaktadır.

IUCN yönetim sınıflarına dahil olan korunan alanların küresel düzeydeki dağılımı, 1997 BMKAL'ne 1000 hektardan küçük alanlarında eklenmesiyle Tablo 1 'de görülebilir. Tablo incelendiğinde, habitat/türler için yönetilen alanların 11,711 adetle toplam 30,350 korunan alan arasında %37 ile 1. sırada geldiği, kapladıkları alan bakımından ise ulusal parkların 4,001,605 kilometrekarelik toplam alan ve %30'luk yüzdeyle ilk sırada yer aldığı gözükmektedir. Yine, yönetilen kaynak koruma alanları 1243 kilometrekare ile ortalama büyüklüğü en fazla olan alan olarak dikkat çekmektedir. Belirli doğal özelliklerin korunmasında önemli bir işlevi olan ve kapladığı alan bakımından %1'lik bir oranla en düşük yüzdeye sahip olan doğal anıtlar hariç bırakılırsa, korunan alanların çok geniş bir yelpazede önemli hizmetler sunan dengeli bir dağılıma sahip olduğu belirlenebilir.

Habitat/türler için yönetilen alanların bütün korunan alanların yaklaşık 1/5'ini oluşturması biyolojik çeşitliliğin korunmasında daha etkili yönetsel müdahalelerin önemini vurgulamaktadır. Doğal ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı açısından işlevleri ön plana çıkan ulusal parklar ve yönetilen kaynak koruma alanları, alan açısından tüm korunan alanların %57'sini kaplayan ortalama büyüklüğü en çok olan alanlardır. Büyük korunan alanlar içinde çekirdek zon işlevi gören ya da ayrı ayrı kurulan mutlak doğa rezervleri, sayı açısından önemli bir oranda (%14) bulunmasına rağmen ortalama büyüklükleri düşük olduğu için toplam alan içindeki payları düşük düzeydedir (%7). Yabanıl alanlar ise az sayıda olmasına karşın ortalama büyüklükleri daha fazla olduğundan (1162 kilometrekare) küresel düzeydeki toplam alana önemli bir oranda katkı yapmaktadır.

Tablo 1: Korunan Alanların Küresel Düzeydeki Dağılımı (GREEN/PAINE 1997)

IUCN Yönetim Sınıfları-IUCN Management Categories	KORUNAN ALANLAR- Protected Areas					
	SAYI -Number	(%)	ALAN -Extent (kilometrekare)	(%)	Ortalama büyüklük -Mean size (kilometrekare)	Toplam alana oranı (%) - % total land area
Ia	4,389	14	978,698	7	223	0.65
Ib	809	3	940,360	7	1,162	0.63
II	3,384	11	4,001,605	30	1,183	2.67
III	2,122	7	193,021	1	91	0.13
IV	11,171	37	2,459,703	19	220	1.64
V	5,578	18	1,057,448	8	190	0.71
VI	2,897	10	3,601,440	27	1,243	2.40
TOPLAM-TOTAL	30,350	100	13,232,275	99	436	8,83

3. KORUNAN ALANLARDA YÖNETİM AMAÇLARI VE TOPLUMA SUNULAN YARARLAR

Korunan alan sistemi, yönetim kararlarına yol gösterebilecek 12 amaca dayanır. Korunan alanların koruma ağırlıklı yönetim amaçları şunlardır (Mc NEELY ve ark. 1994; WELCH 1995).

- 1- Örnek ekosistemler: Ekolojik süreçlerin ve evrimsel olayların devamını garantiye almak için, bir ulusun, doğal şartlarındaki her bir temel biyolojik bölgelerini temsil eden büyük alanların korunması.
- 2- Ekolojik çeşitlilik: Özellikle çevre düzeninde doğal çeşitliliğin rolünü sürdürmek için, bir ulusun çeşitli peyzaj ve arazi tiplerini temsil eden örneklerin her birinin farklı özelliklerinin korunması.
- 3- Genetik kaynaklar: Doğal toplulukların parçası olarak bütün genetik materyallerin korunması ile bitki ve hayvan türlerindeki azalmanın önüne geçilmesi.
- 4- Eğitim ve araştırma: Çevrenin denetimi, resmi ve resmi olmayan eğitim ve araştırma amaçları için olanaklar sağlanması.
- 5- Su ve toprak koruma: Erozyonun önlenmesi ve kontrolü, temiz su akışı ve kalitesinin sürdürülmesi için havzaların yönetilmesi.
- 6- Yaban hayatı yönetimi: Çevre düzenindeki rolleri, protein üretimi, endüstriyel, sportif ve rekreasyonel amaçlar için yaban hayatı kaynaklarının korunması ve yönetimi.

- 7- Rekreasyon ve turizm: Yöre halkı ve yabancı ziyaretçilere, geniş kesimlerin hoşnutluğunu ve doğayı tanımalarını ön plana çıkaran rekreasyon olanakları sağlanması ve bir ülkenin ilgi çekici doğal ve kültürel özelliklerine dayanan turizm gelişmesine destek olunması.
- 8- Sürdürülebilir ürün üretimi: Ekosistemlerden elde edilen ürünlerin sürdürülebilir bir şekilde üretiminin sağlanması için doğal kaynakların yönetimi.
- 9- Kültürel miras: Bir ulusun kültürel mirasının parçası olarak araştırma amaçları ve halk ziyaretleri için kültürel, tarihsel ve arkeolojik nesne, yapı ve alanların bakımı ve korunması.
- 10- Manzara güzelliği: Kasabalar, şehirler, nehirler ve onların çevresinde bulunan rekreasyon ve turizm alanlarındaki çevrenin kalitesini sürekli kılan manzara kaynaklarının korunması ve yönetimi.
- 11- Gelecek için görüşler: Gelecekteki değişim ve gereksinimleri dikkate alarak doğal süreçleri koruyan yeni, esnek ve çok yönlü arazi kullanım yöntemlerinin geliştirilmesi.
- 12- Kırsal kalkınmaya destek: Kırsal alanların kullanımı ve korunması ile bu alanlardaki işlendirme olanaklarına özel önem verilerek, kırsal kalkınmayı destekleyen koruma etkinliklerinin organize edilmesi.

Her bir korunan alan, yukarıdaki amaçlardan bir ya da daha fazlasına sahip olabilir. Örneğin, mutlak doğa rezervleri/yabanıl alanlar; örnek ekosistemler, genetik kaynaklar, eğitim ve araştırma, ulusal parklar; örnek ekosistemler, ekolojik çeşitlilik, genetik kaynaklar ve bu amaçlarla uyum içinde olmak koşuluyla rekreasyon ve turizm, kırsal kalkınmaya destek olmak gibi amaçlar doğrultusunda yönetilmektedir. Peyzaj koruma alanları ve yönetilen kaynak koruma alanlarında ise doğal ve kültürel kaynakların korunmasıyla birlikte insan kullanımlarına diğer korunan alanlara göre daha fazla yer verilebilmektedir.

Yukarıda belirtilen amaçların yerine getirilmesiyle topluma çeşitli yararlar sunulmaktadır. 1992 yılında Rio'da yapılan dünya zirvesinde imzalanan Biyolojik Çeşitlilik anlaşmasına göre, biyolojik çeşitliliğin korunmasında devletlerin yerinde korumaya (in-situ) önem vermesi gerektiği, bunu sağlamak için de korunan alanların kurulması ve yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Korunan alanlar ekosistemlerin dinamik yapısının, doğal süreçlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunmasında en büyük güvencedir. Bugün tüm dünyada kabul edilmiş korunan alanların koruma politikaları açısından önemini yansıtan bu düşünce yanında, özellikle 1992 yılında Karakas'ta gerçekleştirilen IV. Ulusal Parklar ve Korunan Alanlar Dünya Kongresi'nde korunan alanların sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin merkezine yerleştirilmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kongrede korunan alanların birçok yararı sıralanmıştır. Bunlar, yaşamsal öneme sahip havzaların korunması; ilgi çekici görsel, estetik ve kültürel değerlerin korunması; çevre-insan ilişkilerinin tarihsel uyumunu yansıtan peyzaj örneklerinin ve geleneksel kültürlerin korunmasıyla uyumlu biçimde insan gereksinimlerinin karşılanması ve turizm, araştırma ve eğitim olanakları sağlanmasıdır.

Korunan alanların, koruma ve sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin uzun dönemli yararları yanında, insanların günlük yaşamın gerginliklerinden kurtulma, ruhsal ve bedensel yenilenme amacıyla gerçekleştirdikleri rekreasyon ve turizm etkinlikleri için uygun ortamlar sağlama, tıpta kullanılan çeşitli bitki türlerini barındırma, iklim üzerinde olumlu etki yapma gibi yararları daha kısa dönemli ve gündelik hayatı ilgilendiren yararlar olarak değerlendirilebilir.

4. KORUNAN ALAN YÖNETİMİ-ARAZİ KULLANIM PLANLAMASI VE SİSTEM PLANLAMASI İLİŞKİSİ

Korunan alanlar arazi kullanım tiplerinden biri olduğundan, bu alanların gereksinimlerinin arazi kullanım planlamasıyla uygun bir şekilde bütünleştirilmesi gerekmektedir. Fiziksel ve yönetim planı hazırlama çalışmaları, çevresel etki değerlendirmesi ve bunlarla ilgili yasal düzenlemeler gibi araçlarla; yapı, inşaat, mühendislik, tarım, turizm, ulaştırma, endüstri, ormancılık, balıkçılık, enerji, şehir ve bölge planlama gibi konularda düzenleyici ve denetleyici bir arazi kullanım planlaması sayesinde, ülkeler korunan alanlar içindeki ve dışındaki doğal ve kültürel kaynaklarının korunmasını güçlendirecektir.

Korunan alanlarda, insan kullanımları ve yönetim amaçları doğrultusunda bölgelere ayrılmayı ifade eden zonlama çalışmalarının alan içi ve çevresindeki arazi kullanım planlamasıyla uyumlu olması çok önemlidir. Korunan alanlara yönelik olumsuz insan etkilerinin ve amaç dışı kullanımların önüne geçmek için, her ülke bir arazi kullanım sistemi geliştirmeli ve bu sistem içinde korunan alanların gereksinimlerini dikkate almalıdır. Gelecekteki kullanımlar ve işlevlerin planlanmasında korunan alan düşüncesi ve önemi kabul edilmeli, kamu yararı tüm kullanımlarda önde tutulmalıdır. Planlama süreci kamuoyunun bilgilendirilmesine ve düşüncelerini ifade etmesine açık olmalıdır.

Arazi kullanım planlaması için korunan alanlara ilişkin bu saptamalardan hareketle, ulusal düzeyde korunan alan politikalarına yön verecek bir korunan alan sistem planının hazırlanması gerekmektedir (IUCN 1994; DAVEY 1998). Sistem planlaması, sistem düşüncesinin kullanımı ve anlaşılması için bir çerçeve sunan, veri toplamanın ötesinde dinamik bir süreç olarak kabul edilen, amaçların açıklığa kavuşturulması, gelecekteki eylemlerin denetimi, sorunların daha iyi anlaşılması, girdilerin ve yatırım önceliklerinin düzenlenmesini sağlayan bir araçtır. (DAVEY 1998). Bu plan içinde, korunan alan politikasının genel özellikleri ve amaçları; korunan alan sistemini oluşturan alanların her birinin yasal statüsü, ayrılma kriterleri, kaynak nitelikleri ve yönetim amaçları; her bir korunan alanın koruma ve kalkınma açısından işlevleri; korunan alan sistemini oluşturan alanların kendi aralarındaki ilişkiler ve yönetsel birimler; korunan alan yönetimiyle ilgili kişi ve kuruluşlar ile yerel nüfusun tanımlanması, ilgili sektörler arasındaki işbirliği olanakları ve korunan alanların sayı ve alan açısından geliştirilmesi gibi konular yer alacaktır.

Korunan alan yönetiminde etkinliğin sağlanması ve yönetim amaçlarına ulaşılabilmesi için, planlama çalışmaları ulusal düzeyde arazi kullanım ve sistem planlamasıyla ilişkilendirildikten sonra, her bir korunan alanın bulunduğu yerde yapılacak master plan (genel yönetim planı) çalışmasıyla yönetim etkinlikleri yürütülmelidir (LUCAS 1995; FAO 1987; LASCURAIN 1996; AKESEN 2000). Master plan çalışmalarında, alanın temel ekolojik ve kültürel özelliklerinin saptanması, incelenmesi ve korunması; halk, karar vericiler ve bilim adamları arasında etkin bir iletişimin sağlanması; doğal süreçleri anlamaya dönük araştırmalar ile insan davranış ve gereksinimlerini anlamaya yönelik sosyal çevre araştırmalarının bütünleştirilmesi; eğitim ve bilgilendirme hizmetleri, zonlama, taşıma kapasitesi gibi park yönetim tekniklerinin uygulanması; yönetim ve gelişim planlanırken, güncel tartışılardaki kaygıları gidermek için, karar verme ve uzlaşmaya yardımcı olacak biçimde toplumsal yarar, amaçlar ve seçeneklerin tarafsızca analizlerinin yapılması gibi genel yönetim esaslarını benimseyen bir anlayış sergilenmelidir.

5. ÜLKEMİZDE KORUNAN ALANLARIN DURUMU

Ülkemizde orman rejimi içindeki korunan alanlarla ilgili çalışmalar 1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25. maddesine göre başlamıştır. Söz konusu 25. madde ile orman rejimi içine giren alanlardan uygun niteliklere sahip olanların koruma statüsüne kavuşturulması ve orman rekreasyon alanı olarak ayrılması, bununla birlikte bu alanların yönetimi ve işletilmesi görevinin ormancılık örgütüne verilmesiyle ilgili hükümler getirilmiştir. Aynı kanunun 4. maddesinde ormanlar nitelikleri bakımından a) muhafaza ormanları b) milli parklar c) istihsal ormanları şeklinde üçe ayrılmış, bu doğrultuda milli parklar ve muhafaza ormanları günümüze değin "odun üretimi" dışında ormancılıkta "hizmet üretimi" etkinlikleri kapsamında değerlendirilmiştir.

1983 yılında yürürlüğe giren 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, yurdumuzdaki ulusal ve uluslararası düzeyde değerlere sahip ulusal park, doğa parkı, doğa anıtı ve doğa koruma alanı gibi dört temel korunan alan sınıfının seçilip belirlenmesine, özellikleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektedir.

Bugün orman rejimi içine giren korunan alanların yönetimiyle ilgili görevler, 1992 tarihli ve 3800 sayılı "Orman Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun" ve ilgili yönetmelikler gereğince, merkezde Orman Bakanlığı'nın ana hizmet birimlerinden biri olan Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü (MPAYHGM), taşrada ise Orman Bakanlığı Bölge Müdürlükleri ve bunlara bağlı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Şube Müdürlükleri, Milli Park ve Av-Yaban Hayatı Başmühendislikleri, Milli Park Müdürlükleri ve Milli Park ve Av-Yaban Hayatı Mühendislikleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Bu kanunlar yanında, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 3180 sayılı Su Ürünleri Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve ilgili yönetmelikler ülkemizdeki korunan alan çalışmalarının diğer yasal dayanaklarını oluşturmaktadır. İlgi alanı ve uygulayıcı yönetsel örgüt açısından oldukça geniş bir alana yayılan söz konusu yasal düzenlemelerin uygulanmasında, yetki ve sorumluluk paylaşımı bakımından bazı durumlarda karışıklıklar görülebilmektedir. Bu durum genellikle, aynı alan ulusal park, özel çevre koruma bölgesi, sit alanı gibi koruma statülerinden birden fazlasına sahipse ortaya çıkmaktadır.

1958 yılında ilk olarak Yozgat Çamlığı Ulusal Parkı'nın kurulmasıyla başlayan çalışmalar sonucunda, bugün ülkemizde 649,631 hektar 32 adet ulusal park, 83,523 hektar 35 doğa koruma alanı, 54,221 hektar 16 doğa parkı, 333,8 hektar 56 doğa anıtı bulunmaktadır. Tüm alanların toplam yüzölçümü 789,699 hektar olup, içlerinde en fazla alana %82.26'lık yüzdeyle ulusal parklar sahiptir. Bu alanların toplam ormanlık alana oranı %3.89, ülke genel alanına oranı ise %1.02'dir. Ülkemizde bu dört korunan alana ek olarak yine orman rejimi içinde olan av koruma ve üretim sahaları, av üretme istasyonları ve av yerleştirme alanları ile çoğunluğu orman rejimine giren biosfer ve biyogenetik rezervler bulunmaktadır.

Son beş yıl içinde korunan alanlarda sayı ve alan açısından önemli bir artış görülmüştür. 1995 yılından bugüne değin 5 ulusal park, 7 doğa parkı, 33 doğa anıtı, 4 doğa koruma alanı ilan edilmiştir. Bu alanların yüzölçümleri toplamı 159,635 hektara ulaşmakta ve bu değer 1995 yılından önceki toplam alanın %20.2'sine denk gelmektedir.

Türkiye'den 1997 BMKAL'nde 4 alan mutlak doğa rezervi, 19 alan ulusal park, 19 alan habitat/türler için yönetilen alan, 7 alan peyzaj koruma alanı, 14 alan yönetilen kaynak koruma alanı olarak yer almıştır. Ülkemizdeki alanlardan, doğa parkları peyzaj koruma alanı; özel çevre koruma bölgeleri habitat/türler için yönetilen alanlar; doğa koruma alanları mutlak doğa rezervleri

sınıfına dahil edilmiştir. Bu alanların toplam yüzölçümü 1,173,569 hektar olup, ülke genel alanının % 1.52'sini kaplamaktadırlar.

6. BOLU YÖRESİNDEKİ KORUNAN ALANLAR

Bolu il sınırları içinde toplam 1.039,634 ha ormanlık alan bulunmaktadır (KAM 1997). Ormanlık alanlar içinde korunan alan statüsüne kavuşturulmuş; 1 Ulusal Park, 1 Doğa Parkı, 1 Doğa Anıtı, 5 Doğa Koruma Alanı bulunmaktadır. Bu alanlar şunlardır:

1-Kale-Bolu Fındığı Doğa Koruma Alanı, Alanı: 460 ha, Kuruluş Tarihi: 1987

2-Kökez Doğa Koruma Alanı, Alanı: 324 ha, Kuruluş Tarihi : 1987

3-Sülüklügöl Doğa Koruma Alanı, Alanı: 809.5 ha, Kuruluş Tarihi: 1988

4-Akdoğan ve Rüzgarlar Ebe Çamı Doğa Koruma Alanı, Alanı: 174 ha, Kuruluş Tarihi: 1988

5-Demirciönü Doğa Koruma Alanı, Alanı 430 ha, Kuruluş Tarihi: 1994

6-Yedigöller Ulusal Parkı, Alanı: 2019 ha, Kuruluş Tarihi: 1965

7-Abant Gölü Doğa Parkı, Alanı: 1150 ha, Kuruluş Tarihi: 1988

8-Düzce Samandere Doğa Anıtı, Alanı: 10 ha Kuruluş Tarihi: 1988

1997 BMKAL'nde, Yedigöller, " ulusal parklar " sınıfında, Abant Gölü, " peyzaj koruma alanları " sınıfında yer almıştır. Bolu yöresindeki yukarıda sıraladığımız diğer korunan alanlar listede bulunmamaktadır.

Bolu yöresindeki korunan alanlar toplam 5376,5 hektar olup, ülke genelindeki toplam 789,699 hektar alan kaplayan ulusal park, doğa parkı, doğayı koruma alanı ve doğa anıtına oranı %0.68 'dir. Ülkemizdeki ulusal park, doğa parkı, doğayı koruma alanı ve doğa anıtı toplam yüzölçümünün ülke genelindeki toplam ormanlık alana oranı %3.89 iken, Bolu yöresinde bulunan aynı alanların yöredeki toplam ormanlık alana oranı %0.51 ile daha düşük düzeydedir.

Kaynak değerleri, doğal güzellikleri ve peyzaj çekicilikleri, rekreasyonel kullanım olanakları ile İstanbul ve Ankara gibi iki büyük kente yakınlıkları dikkate alındığında, Yedigöller Ulusal Parkı ve Abant Gölü Doğa Parkının, doğa koruma , yerel kültürü geliştirme, eğitim ve araştırma gibi amaçlar taşıyan "ekoturizm " etkinlikleri açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Yöredeki 5 doğa koruma alanı esas olarak bir ya da daha fazla ağaç türünün ve fauna çeşitliliğinin korunması amacıyla koruma altına alınmıştır. Düzce – Samandere Doğa Anıtı, sahip olduğu şelale ve flora ile tek bir doğal özellik; Abant Gölü Doğa Parkı flora ve fauna çeşitliliği ve peyzaj güzelliği; Yedigöller Ulusal Parkı ise flora ve fauna çeşitliliği ve sahip olduğu doğal oluşumlar gibi kaynak değerleri nedeniyle korunan alan statüsüne kavuşturulmuştur.

Yörede, korunan alan statüsünde bulunmama ile birlikte, ulusal park ve doğa parkı üzerindeki rekreasyonel kullanım yükünü azaltması açısından önem taşıyan toplam alanı 161 hektarı bulan 6 adet orman rekreasyon alanı (orman içi dinlenme yeri) bulunmaktadır. Bunlar içinde, Göl-

cük Orman Rekreasyon Alanı, yılda 92.200 kişiyi bulan ziyaretçi sayısı, manzara güzelliği ve doğal değerleriyle dikkat çekmektedir.

7. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğa Koruma alanındaki çalışmaların küresel nitelikte oluşu, korunan alan yönetimiyle ilgili ulusal ve yerel düzeydeki çabaların uluslararası düzeydeki girişimlerle uyum içinde olmasını gerektirmektedir. Buna göre, her ülkede farklı isimlerle kurulabilen korunan alanların, uluslararası korunan alan sistemiyle ilişkilendirilmesi, yönetimin genel esaslarının belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu ilişkiler çerçevesinde, ülkemizdeki ve Bolu Yöresindeki korunan alanlar için aşağıdaki değerlendirme ve öneriler yapılabilir. Bu değerlendirme ve önerilerin ulusal düzeydeki sistem planları ile her bir alanın kaynak nitelikleri, yöresel koşullar ve kullanıcı özelliklerini yansıtan, alan düzeyindeki master plan kapsamında yapılacak çalışmalarla bütünleştirilmesi zorunluluğu vardır.

a) Ulusal Düzeyde

Ülkemizde orman rejimi içine giren korunan alanlarla ilgili temel sorunlar ve çözüm önerilerini de içeren değerlendirmeleri aşağıdaki noktalarda toplayabiliriz.

- Ulusal düzeyde tarım, ormancılık, balıkçılık, turizm gibi çeşitli sektörler için doğal kaynakların ayrılması ve uygun niteliklere sahip alanların korunan alan statüsüne kavuşturulması için arazi kullanım planlaması yapılmalı ve bu planlama doğrultusunda ulusal sistem planlaması çalışmasına gidilmelidir. Orman rejimi içindeki balıkçılık ve turizm gibi kaynak kullanımlarında orman alanlarını daraltıcı gelişmelere yol açılmamalıdır.
- Bugün ülkemizde, ulusal düzeyde bütün korunan alanların işlevleri ve nitelikleriyle tanımlandığı, yetki ve sorumluluk ilişkilerinin yasal düzenlemelerle birlikte belirtildiği bir sistem kurulamamıştır. Aynı alan için sözkonusu olabilecek yasaların birbiriyle çelişkili hükümleri giderilerek ulusal korunan alan sistemi oluşturulmalıdır.
- Korunan alan yönetiminin önemli esaslarından biri olan yönetimin bir plana (master plan) dayalı olarak yürütülmesi gereği, ülkemizde tam anlamıyla yerine getirilememektedir. Bugün ülkemizde sadece 13 ulusal park ,1 doğayı koruma alanı ve 1 doğa parkının master planı tamamlanmıştır. Ulusal park master planlarının 9'u 1971 yılında hazırlanmış olup, yenilenme süreleri oldukça geçmiştir. Bir korunan alan ilan edildikten hemen sonra, daha önce hazırlanan master planlar doğrultusunda yönetilmelidir.
- Ülkemizdeki korunan alanların ülke genel alanına oranı dünya ortalamasının altında olup, gereksinimler ve uygun niteliklere sahip potansiyel alanlar gözden geçirilerek ulusal korunan alan sisteminin genişletilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Orman Bakanlığı'nın bugünkü örgütlenmesi sonucunda MPAYHGM merkez ve taşra birimleri etkin bir şekilde görev yapamamaktadır. Özellikle milli park mühendisleri araç ve eleman yetersizliğinden, etkin bir koruma ve yönetimin sağlanmasında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bir alandan elde edilen gelir yine o alan için kullanılmamakta,gerekli yatırımlar yapılamamaktadır. Bu sorunların giderilmesi yeterli finansal olanakların sağlanması ve taşra birimlerinin güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Bunun sağlanmasında ise bir alandan elde edilen gelirin yine o alan için harcanmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmalı ve genel bütçeden ayrılan paylar artırılmalıdır.

- Orman Mühendisliği Lisans Programlarında doğrudan ilgili bir ders olmaması ve hizmet içi eğitim eksikliği nedeniyle, uygulamada korunan alanlar konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip personelin bulunmaması önemli bir sorundur. Bu yüzden Orman Mühendisliği Lisans Programlarında korunan alanların yönetimi ve planlanmasıyla doğrudan ilgili bir ders yer verilmeli ve hizmet içi eğitim çalışmalarına hız kazandırılmalıdır.
- Planlama çalışmalarında ekosistemin bir parçası olan insan faktörü dikkate alınmalı, yakın çevrede yaşayan insanların sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinin saptanmasına ve gereksinimlerinin olanaklar ölçüsünde karşılanmasına yönelik araştırmalar planlama çalışmalarına dahil edilmelidir.
- Taşıma kapasitesi, zonlama, halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi, sunulan olanakların çeşitliliği gibi park yönetim teknikleri uygulanmamaktadır. Rekreatif kullanımların doğa koruma amacıyla gelişmemesi için bu tekniklerin uygulanması gerekmektedir.
- Ulusal park ve doğa parkları içindeki günübirlik kullanım ve kamp alanlarında, kullanıcı eğilimleri ve görüşlerinin saptanmasına yönelik çalışmalar yapılmamaktadır. Alana girişte dağıtılacak anket formlarıyla bu bilgilerin elde edilmesine çalışılmalıdır.
- Bu alanların tanıtımındaki eksiklikler nedeniyle kamuoyunda korunan alanların işlevleri ve önemi eksik algılanmaktadır. Bu eksikliği gidermek için kitle iletişim araçlarından daha fazla yararlanılmalı, çeşitli broşürler, toplantılar, sergiler ve tur rehberleri aracılığıyla bu konuda etkinlik sağlanmalıdır.

b) Bolu Yöresinde

Ülkemizde orman rejimi içindeki korunan alanların durumu dikkate alınırsa, Bolu yöresinin, korunan alanların sayısı ve çeşitliliği açısından zengin olduğu söylenebilir. Diğer yandan, Düzce - Samandere Doğa Anıtı ülkemizde kurulan ilk doğa anıtıdır.

Korunan alan yönetimindeki uluslararası gelişmeler ve esaslar ile ülkemizdeki korunan alanlar için yaptığımız değerlendirmelerden yola çıkarak, Bolu yöresi için daha çok yönetim sınıfları ve yönetim amaçları üzerine odaklanan aşağıdaki değerlendirme ve öneriler geliştirilebilir.

- Yöredeki doğa koruma alanlarının, belirli bir tür ya da ekosistemin mutlak ya da sıkı bir şekilde korunması için ayrıldığı dikkate alınırsa, mutlak doğa rezervi (sınıf I) kapsamına alınabileceği ve örnek ekosistemler, genetik kaynaklar, eğitim ve araştırma gibi yönetim amaçları doğrultusunda yönetilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.
- Düzce-Samandere Doğa Anıtı, Doğal Anıtlar (sınıf III) sınıfına dahil edilebilir ve doğal değerlerin korunması yanında, eğitim ve bilgilendirme amaçlı rekreatif kullanımlara izin verilebilir.
- Yedigöller Ulusal Parkı, yılda ortalama 31.500 kişinin ziyaret ettiği, kayan kütlelerin vadilerin önlerini kapaması sonucu oluşan yedi heyelan gölünden oluşan, 238 adet bitki türünü içeren ve ülkemizin en güzel karışık doğal ormanlarının bulunduğu bir alandır. Alan içinde, piknik, kampçılık, yürüyüş ve koşu, fotoğrafçılık, sportif olta balıkçılığı gibi rekreatif aktivitelere yer verilmektedir. Ulusal park, sahip olduğu doğal değerler ve süregelen kullanımlarla uyum içinde olmak üzere, örnek ekosistemler, ekolojik çeşitlilik, genetik kaynaklar, rekreatif ve turizm ile manzara güzelliği gibi yönetim amaçlarına sahip olmalıdır.
- Abant Gölü, yılda ortalama 335.000 kişinin ziyaret ettiği, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliği ile manzara güzelliğine sahip bulunması gibi özellikleriyle dikkat çeken bir alandır. Alan için-

de, piknik , kampçılık, sportif olta balıkçılığı, yürüyüş ve koşu, faytonla gezinti, manzara seyri, fotoğrafçılık, sportif etkinlikler gibi rekreatif aktivitelere sürdürülmekte, Abant Gölü çevresinde biri beş yıldızlı diğeri üç yıldızlı 2 otel, 1 Göl Gazinosu, 1 kır Gazinosu ve bir küçük otel bulunmaktadır. Alan içinde ve çevresinde turistik tesislerin fazlalığı, doğa parkı kullanımlarına uygun olmayan bir özellik olarak dikkat çekmektedir. Doğa Parkı, Peyzaj koruma alanlarının yönetim amaçları olan; doğal ve kültürel kaynakların korunması, eğitim ve araştırma, kültürel miras, manzara güzelliği, rekreatif ve turizm gibi amaçlara göre yönetilmelidir.

- Yöredeki bütün alanların yönetim amaçlarına uygun bir şekilde kullanılması, koruma çalışmalarında halkın desteği ve katılımının sağlanması amacıyla, yöre halkı ve kullanıcılara yönelik eğitim ve bilgilendirme programları uygulanmalıdır. Bu amaçla; ziyaretçi merkezleri, tanıtıcı broşür ve haritalar, panel ve konferanslar, medya kullanımı, rehberli turlar, sergiler, tabela ve levhalar gibi araçlardan faydalanılabilir.

KAYNAKLAR

- AKESEN, A., 2000: Rekreatif Planlaması Ders Notları, İstanbul.
- ÇEVRE BAKANLIĞI, 1993: UNCED- Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Yeşil seri.3, Ankara.
- DAVEY, A.G., 1998: Draft guidelines for national system planning for protected areas. ISBN 2-8317-0399-9, IUCN, Gland.
- GREEN, M.J.B., PAINE., 1997: State of the World's Protected Areas at the end of the twentieth century. IUCN World Commission on Protected Areas symposium on "Protected Areas in the 21. Century: From Islands to Networks", Albany, Australia, 24-29 November.
- FAO, 1987: Guidelines for forest policy formulation, Rome.
- KAM, K., 1997: Bolu İlinde Orman Turizm ve İnsan. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Orman Fakültesi Konferansları-4
- LASCURAIN, H.C. 1996: Tourism, Ecotourism and Protected areas. ISBN 2-8317- 0124-4, IUCN, Gland
- LUCAS, P.H.C. 1995: Protected Landscapes. A guide for Policy-makers and planners, Chapman & Hall Ltd. ISBN 0-412-Ç55307-7, London.
- IUCN, 1992: Caracas Action Plan, Gland.
- IUCN, 1994: Parks for Life-Action for Protected Areas in Europe. IUCN, Gland.
- IUCN, 1998: 1998 United Nations List of Protected Areas, Gland.
- Mc NEELY, J.A., ve ark., 1994: Protecting Nature Regional Reviews of Protected Areas. IUCN Publications, ISBN 2-8317-0119-8, Gland.
- WELCH, D. ,1995: Managing Public Use of Parks, Open Spaces and Countryside. Pitman Publishing, ISBN O 273 616102, London.